

покарання 1903 р. [15, 336].

З огляду на проаналізовані вітчизняні історично-правові джерела, необхідно акцентувати, що різним позитивним проявам дійового каяття протягом усієї історії законодавець приділяв значну увагу, водночас відновлюючи порушені злочинним діянням права та заощаджуючи при цьому на кримінальній репресії.

Література

1. Хрестоматія по всеобщей истории государства и права: учеб. пос. / Сост. В.Н. Садиков / Под. ред. проф. Черниловского. - М., 1996. - 413 с.

2. Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс / Г.О. Усатий: Монографія. - К.: Атіка, 2001. - 128 с.

3. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям / О.О. Житний. - Х.: Вид-во НУВС, 2004. - 152 с.

4. Історія держави і права України. Підручник. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренко / Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. - У 2-х т. - Т. 1. - К., 2003. - 656 с.

5. Самохвалов В.П., Шевченко О.О., Вовк О.Й. Історія держави і права України / В.П. Самохвалов, О.О. Шевченко: Хрестоматія для студ. юрид. вузів та факультетів. - К.: Вентурі, 1996. - 224 с.

6. Туркота С.М. Виникнення та розвиток правового компромісу / С.М. Туркота: історичні передумови // Право України. - 2002. - № 5. - С. 46-47.

7. История отечественного государства и права: Учебник / Под ред. О.И. Чистякова. - Ч. 1. - М.: БЕК, 1996. - 368 с.

8. Терлюк І.Я. Історія Українського права від найдав-

ніших часів до XVIII століття / І.Я. Терлюк. Навчальний посібник з історії держави і права України. - Львів, 2003. - 156 с.

Соборное уложение 1649 г. - Л.: Наука, 1987. - 121 с.

9. Рогов В.А. История уголовного права, террора и репрессий в Русском государстве XV-XVII в в. / В.А. Рогов. - М.: Юристъ, 1995 - 288 с.

10. Хрестоматія по истории государства и права СССР. Дооктябрьский период. - М.: Юрид. лит., 1990. - 305 с.

11. Яковлів А. Український кодекс 1743 року "Права, по котрымъ судится малороссійській народъ" / А. Яковлів. - Мюнхен, 1949. - 211 с.

12. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закладів і фак.: У 2 т. / В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький / За ред. члена-коресп. АПРН України В.Д. Гончаренко. - Т. 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. - К.: Ін Юре, 1997. - 464 с.

Наказ ее императорского величества Екатерины Второй, данный комиссии о сочинении проекта нового Уложения. - СПб.: При императорской Академии наук 1776. - 76 с.

Таганцев Н.С. Русское уголовное право / Н.С. Таганцев: Лекции. Часть общая. В 2 т. - Т. 1. - М.: Наука, 1994. - 380 с.

Степанов П.Л.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Кіровоградського інституту державного та муніципального управління КПУ
Надійшла до редакції: 26. 12. 2012*

УДК34(477):340.1

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДОМІНАНТА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ ТРАНСЦЕНДЕНТНОСТІ: КІЛЬКА РЕФЛЕКСІЙ З ПРИВОДУ МИНУЛОГО ТА МІРКУВАНЬ НА ПЕРСПЕКТИВУ

Ісаєнко М. М.

Процес українського державотворення займає в національній історії та невіддільно пов'язаних із нею традиціях і звичаях, в усіх константах нашого багатомірного буття чільне місце. Упродовж тисячоліть Україна змінювала державні формації й підпорядкування, соціальні й політичні структури, форми економічного устрою, міждержавні, міжгромадські й міжособистісні способи взаємодії з оточуючим світом. Метою таких змін був багатоаспектний пошук найбільш адекватного своєму духу й визначеному ним інтелектуальному та буттєвому потенціалу способу буття у плині світової історії. Висловлюючись словами письменниці Докії Гуменної, до прийняття Володимиром акта приєднання до християнського світу, Русь-Україна перебувала в пошуку шляхів із «минулого в прийдешнє». Отже, аксіоматичним положенням як для прихильників феномену українського багатомірного у своїй ціннісно-смісловій неординарності дискурсу, так і для його опонентів, є те, що лише від прийняття Руссю-Україною у 988 р. християнства, 1025-ліття якого обґрунтовано й справедливо святкуємо в цьому році на загальнодержавному рівні, Русь-Україна зайняла належне народове в ній суцюзному почесне місце серед країн Європи й світу.

Ця знакова для історії українського державотворення подія є вагомою й для новітніх державотворчих реалій, адже сама собою позначає пріоритетні напрямки руху

української державності та соціуму, окреслює вектори актуалізації духовних та інтелектуальних скарбів української минувшини. Відомий сучасний соціолог, проф. М.І. Пірен, аналізуючи в статті «Хрещення Київської Русі-України як чинник консолідації українського суспільства на духовну та громадянську єдність» проблематику, пов'язану з непересічною роллю для гуманітарного, і державотворчо-правового зокрема, буття українського народу новітнього осмислення феномену Хрещення Русі, зазначила: «Хрещення Київської Русі - подія світового значення, навколо якої точаться... дискусії... тому відкриття політиканства навколо цієї події для консолідації сучасного, українського поліетнічного суспільства - важлива справа... Князь Святослав і його син Володимир створили велику Київську державу... На об'єднаних Володимиром землях мешкали різні племена і народи. Територіальній єдності почала сприяти нова ідеологія, яку запровадив князь Володимир - християнство... Вона й по сьогодні є тим історичним джерелом, яке стимулює потребу єдності громадян України на побудову української незалежної демократичної держави» [1, с. 51]

Є важливим, що визначені М.І. Пірен концептуальні константи актуалізуються в системному осмисленні аксіологічних пріоритетів новітнього державотворення, вони закладені в його сутнісному базисі, указують на безперервну природу державотворчих та прямо пов'язаних

із ними законотворчих, правотворчих, традиційно-звичайних та інших процесів. Також заслуговує осмислення й теза щодо консолідації українського суспільства довкола запропонованої ще св. Володимиром «нової ідеології» - християнства. У державотворчому трактуванні саме вона забезпечує територіальну єдність на основі органічно відчуті духовно-ментальної єдності всіх верств та всіх територіальних громад країни. Саме тому, відзначена вище визначальна роль акта прийняття Руссю-Україною християнства як консолідуючої українське суспільство аксіологічної доміанти, «є тим історичним джерелом, яке стимулює потребу єдності громадян України на побудову української незалежної демократичної держави». Тобто є вартою всебічного вивчення вже в III тисячолітті ціннісно-смыслову універсальією, наукове осмислення якої дасть змогу отримати відповіді на принципові питання буття України як незалежної, демократичної та правової держави, сутність якої відповідає контексту світоглядних прагнень сучасної доби та потребам адекватної духовно-буттєвої реалізації потенціалу нашої Батьківщини в сьогденні й майбутніх близькій і далекій перспективах.

Не можна оминати увагою й такий вагомий концепт із міркувань М.І.Пірен: «християнство створило духовну основу єдності Київської Русі як великої держави... як вінець одвічних народних прагнень, сподівань та зусиль незалежна Україна з'явилася на карті Європи і світу з ласки Божої, мирним, *правовим* шляхом. Це відкрило перед Україною та її народом, кожним громадянином, незалежно від національності, перспективи цивілізованого утвердження та розвитку, гідного входження до міжнародного співтовариства, формування громадянського суспільства, консолідованого навколо загальнолюдських ідеалів та цінностей в єдину соборну українську державу з європейським вибором, потребами єдності духовної та громадянської» (курсив наш - М.І.) [1, с.52]. Пряма сполученість ідейно-буттєвої константи «християнства як духовної основи єдності Київської Русі як великої держави» зі здобуттям Незалежності України як вінцем тисячолітніх державницько-визвольних змагань у концептуальному розумінні специфіки тривання тисячолітнього українського державотворення становить непорушну цілісність. Але також спонукає до не менших, ніж це було в епоху державно-культурного злету Київської Русі, досягнень. Серед значущих одиниць такої спадкоємності є те, що новітня державність України «з'явилася на карті Європи і світу з ласки Божої, мирним, *правовим* шляхом».

Ця сутнісно-конститууюча спадкоємність між добою Київської Русі, коли прийняття християнства забезпечило нам державницький розквіт, авторитет серед інших народів цивілізованого світу, і сучасною добою, коли правовим шляхом, без жодної краплини крові, з ласки Божої, ми отримали Незалежність, тим самим на новітньому етапі утвердивши свій моральний авторитет серед інших держав та національних спільнот, є очевидною й визначальною не лише для сутності вітчизняного державотворення, а й для кожної людини, кожного представника української спільноти. Також актуальним, як це визначає проф. М.І.Пірен, є окреслене на вищевказаній основі об'єднання «загальнолюдських ідеалів та цінностей в єдину соборну українську державу з європейським вибором, потребами єдності духовної та громадянської». Ця диспозиція є іманентно державотворчою, оскільки передбачає акцентування на соборності як пріоритетній сполученості державотворчого й законотворчого

процесу як у Русі після прийняття християнства, так і в незалежній Україні новітніх часів. Соборність як єдність за духом і свідомістю представників територіальних громад є способом не лише здійснення, наповнення духовно-буттєвим сенсом та понятиюно-категоріальним апаратом державотворчої константи в усьому універсумі України, а й непересічним шляхом осягнення особливої єдності різних ззовні, диференційованих за своїми специфічними особливостями країв нашої країни. Соборність як державотворча стратегія є способом формування й забезпечення єдності духовно-територіальних громад України в універсумі нового тисячоліття.

Власне сам місткий та промовистий водночас термін «соборність» має джерелом провідний духовний концепт «собор», трансценденція якого в українській ментальності є базисною від часів Київської Русі, через, без перебільшення, геніальну інтерпретацію соборноправності як світоглядної константи у світі ідей вітчизняного православно мислителя-аскета Івана Вишенського і до соборноправних ідей в українському державотворенні доби УНР та Гетьманату. Цікаво, що ясно духовним з походження терміном «соборність українських земель» пишалися й лідери атеїстичної УРСР, ставлячи собі в заслугу об'єднання основних українських земель в єдиній, хоча й ерзац, державі. Отже, маємо право вести мову про потребу дальшого й глибшого осягнення духовної джерельної бази державотворчого терміна «соборність» у феноменальному контексті вітчизняного дискурсу тривання українського звичаєвого, українського правового розуміння, а якщо бути точним - у процесі осягнення такої складної гуманітарної реалії, що нею є багатовимірний та в різних світоглядних системах координат проявлений універсум вітчизняної правосвідомості.

Отже, є очевидним, що святкування 1025-річчя Хрещення Русі-України на державному рівні ясно засвідчує: ми знаємо наші традиції й пишаємося ними, прагнучи бути гідними слави предків. Але для того, щоби бути гідними цієї слави зобов'язані якомога глибше вивчати духовні скарби нашої минувшини, а особливо ті її константи, які концептуально окреслюють першоприроду й першопричини вітчизняної правосвідомості, аксіологічні константи її підвалин. У ґрунтовній праці колективу вчених «Правовий звичай як джерело українського права. IX-XIX ст.» зокрема акцентується на такому теоретичному аспекті вивчення проблем національного державотворення: «На глобальному рівні у контексті загального переосмислення ряду правових категорій, явищ і процесів дослідження звичаєвого права стали підґрунтям сучасних концепцій первісного права, народного права, історичної первинності права порівняно з державою, локального права, правового плюралізму» [2, с.5].

У цій диспозиції цілком логічно поєднуються кілька базисних концептів, серед яких ключовим, на наш погляд, є розроблення адекватної самому духові українського права, української звичаєвості, аксіологічної стратегії переосмислення надбаного цивілізаційно-культурного, соціально-історичного, державно-правового, морально-етичного досвіду, який впродовж віків усталився в базисних дискурсах буття українського народу. З метою вироблення такої стратегії розуміння іманентної сутності вищевказаних надбань слід розробити не лише способи розуміння первісного права, народного права, локального права, й, власне, звичаєвого права як такого, не лише окреслити методологічні засади й принципи його всебічного вивчення й оптимального осягнення ве-

личезного обширу знань, що міститься в ньому, з метою актуалізації в сьогоденному соціальному й державотворчо-правовому універсумі, а й, у першу чергу, виробити загальні філософсько-правові засади такого розуміння, структурувати їх у чіткій системі ціннісно-сміслових пріоритетів, очистивши емпіричний досвід їх осягнення від суб'єктивізму та надмірного захоплення дослідженням не визначальних, а другорядних констант. Але для того, щоби таке очищення могло відбутись об'єктивно і повною мірою слід із неупереджених світоглядних позицій означити ряд базисних чинників розуміння України в цивілізаційному контексті. Таке розуміння і може стати джерелом побудови адекватної трансцендентальній природі й сучасному контексту концепції феномену України, його місця і ролі у світових реаліях.

На наше переконання, є концептуальними положення, що відповідають на такі проблемні питання, без яких важко уявити собі сучасний стан розвитку України. По-перше, уявляється надзвичайно важливою теза про місце і роль України в новочасній світовій історії. Україна займає важливу позицію цивілізаційного мосту між Європою й Азією, що існує у світі. Ця особлива позиція визначена самим триванням, самим рухом нашої попередньої історії. Культурно, ще починаючи з Пізнього Середньовіччя, ми належали до західного європейського світу, ніколи, проте, не втрачаючи власної православної національно-традиційної ідентичності.

Водночас, належачи впродовж кількох століть до східнохристиянського цивілізаційного універсуму, український цивілізаційний феномен завжди проходив у його контексті особливий, несхожий на інших історичний, соціокультурний шлях, не розчиняючись навіть у найскладніші епохи в інокультурних, інодержавних чи іноментальних впливах, а - навпаки - збагачуючи інші державні одиниці власною неповторністю, яка, не в останню чергу, ідентифікувалася з українським звичаєвим праворозумінням, виявлялася в базисних концептах української правосвідомості, які через їх репрезентантів у метропольних столицях часто змінювали вектори законотворення у бік більшої гуманізації. Така гуманізація, вочевидь, мала в основі особливий український тип розуміння християнської моральності, неписемно, але буттєво усталений в українських традиціях, у загальному дискурсі державотворення як звичаєвого, так і зафіксованого у державно-правових актах Київської Русі, Литовського князівства, Гетьманщини тип національної правосвідомості. Процес загальної гуманізації вітчизняного законотворення відбувався саме через тривалу іманентну культурно-історичну причетність до європейського цивілізаційного виміру.

У тому, що питання філософського розуміння історичних процесів є принципово важливим для усвідомлення констант державотворчих і правових універсалій був переконаний і один із найбільших російських філософів права XIX-XX ст., уродженець України Павло Новгородцев. У своїй фундаментальній праці «Про громадський ідеал» він зокрема стверджував, обмірковуючи визначальну роль Абсолютного в історичному прогресі: «Не можна вже вести мову про «руїнацію світлх світів до безнадійної безодні хаосу», тоді (перед лицем Абсолютного начала - М.І.) дійсно кожна історична миттевість повна, замкнена по-своєму», тоді «кожен період новий, свійий...». Тоді громадський прогрес припиняє бути «розхристаною імпровізацією історії», в якій то тут, то там з'являються яскраві вогні, щоби по тому згаснути в

темряві ночі; у прагненні до Абсолютного він отримує об'єднуючу мету. Тоді історія уявляється вже не просто прагненням до перспективи, що весь час віддаляється, а здійсненням вищого закону життя. І якими би не видавалися розірваними і випадковими окремі ланки історичного розвитку, всі вони пов'язані певним спільним та вищим сенсом» [3, с.63].

Зупинимося на кількох значущих концептах наведеної цитати, зважаючи на вітчизняну специфіку державотворчої та правосвідомісної універсалій. Першою з вагомих диспозицій П.І.Новгородцева, що прояснюють національне розуміння духу права й духу державотворення, є трактування Абсолюту як організуючої соціально буття константи, яка, завдяки тому, що є першоджерелом усього сущого, здатна з хаосу породити систему, із розрізнених випадковостей виявити цілісну структуру, за якою на тривалий час організовуватиметься життя людини й соціуму. Абсолют є джерелом одухотвореного порядку, порядку для блага, а отже - є джерелом законотворення, що має вищу мету - організацію такого державно-соціального порядку, в якому «громадський прогрес припиняє бути «розхристаною імпровізацією історії». Ця думка філософа-правознавця є особливо вагомою, якщо врахувати, що нею в добу революційних потрясінь та воєн він іманентно вказував на притаманне українському християнському началу прагнення створити гармонійний, еволюційний ідеал громадянського поступу, а не блукати в хаосі випадкових ідей, ідеологій, серед з'яви «яскравих вогнів, щоби по тому згаснути в темряві ночі».

Також вагомих в українському державотворчому контексті уявляється концепт П. Новгородцева, згідно з яким і особистість, і суспільство, і держава як єдність сполучник та виразник їхніх спільних далеких інтересів «в прагненні до Абсолютного отримують об'єднуючу мету. Тоді історія уявляється вже не просто прагненням до перспективи, що весь час віддаляється, а здійсненням вищого закону життя». Як впливає з даного твердження саме прагнення до Абсолютного очищує і помисли і устремління індивідуального, соціального та державно-правового прогресу, оскільки звільняє всі ці константні одиниці історичного поступу від полону миттєвості, натомість даруючи їм можливість «здійснення вищого закону життя». Здійснення цього визначеного Абсолютним Закону в бутті, так само, як свого часу Гераклітового Логосу і є, згідно з розумінням духу державотворення й законотворення П.І.Новгородцевим вищим призначенням людини й соціуму. «Перспектива, що весь час віддаляється», відтак, не лише химерність *a priori* нездійснених комуністичних утопій, а, передусім, шлях на манівці від оприявлення Абсолютного в трансцендентальній сутності історії. Оприявлення - через повсякчасне втілення й здійснення вищого закону життя в законотворенні й формуванні державотворчо-правотворчої практики.

Отже, слідування в законотворчості Абсолютному дає не лише правильні орієнтири поступу, оскільки визначаються вони духом, а й структурує ще одне якісно важливе відчуття: «якими би не видавалися розірваними і випадковими окремі ланки історичного розвитку, всі вони пов'язані певним спільним та вищим сенсом». Ось це розуміння трансцендентальної безперервності історичних процесів, в основі якого - не розуміння, а, якщо бути гранично точним, особливе відчуття, повсякчасне, в усі етапи тривання історії, не пояснюване раціонально,

але іманентно присутнє у світогляді, відчуття причетності особистості й соціуму до історії, й, на основі цього, творення держави й права як її законодавчого базису - саме це відчуття й дозволяє пов'язувати «окремі ланки історичного розвитку» в струнку систему, адже лише ця система, одухотворена Абсолютним надає буттю індивіда, соціуму, держави істинний і вищий сенс. Таке розуміння є ясно суголосним з українським світо-відчуттям, де без особливого відчуття причетності до Божественного начала не творилися ані звичаї, ані традиції, ані писемні державотворчі й законодавчі акти.

Саме означений вище комплекс усталених у тисячолітній історії вітчизняної філософії й права ідейних диспозицій та універсалій нині дозволяє українському державотворенню бути більш вільним не формально, а за духом, а отже - зайняти свою особливу позицію у філософсько-правовому, а відтак - державотворчому, соціальному сенсі поняття. Ми можемо зайняти особливе місце в процесі світової постмодерної історії саме тоді, коли чітко визначимо на новітньому етапі цивілізаційного розвитку людства не лише свої українські пріоритети (християнські - світоглядно, державно-національні, на християнських засадах конституційовані - буттєво), а й тоді, коли повернемося до окреслених П.І.Новгородцевим суспільних ідеалів, а отже - звільнимось від поширеної ідеї, згідно з якою ми повинні приймати ідеологеми ззовні, а не обстоювати власні аксіологічні пріоритети та моральні цінності. А що вчення про Абсолютне є однією з таких *terra incognita*, є невідкритою й досі скарбницею історії вітчизняного правотворення й державотворення, то в цьому не доводиться й сумніватися.

Розгортаючи далі вище цитований нами обшир ідей, П.І.Новгородцев зазначає: «Сенс історії утворюється не фактичним зв'язком окремих народів та епох, не спільною працею їх заради майбутнього, а трансцендентною єдністю абсолютного ідеалу та однаковим прагненням всіх до цього ідеалу. Історія не являє собою стрункого ряду, що веде людство прямою лінією до завершального торжества розуму. Історією є складна сукупність окремих зусиль та дій, таких, що то перериваються, то таких, що знову поєднуються, то паралельних, то спадкоємних, й у всякому разі - не пов'язаних емпірично в єдиній меті... немає потреби стверджувати, що в розвитку людства кожна попередня епоха є вартісною лише у порівнянні лише щодо наступної, а вся сукупність історії - лише стосовно її щасливого кінця. Для того погляду, що бачить в абсолютному ідеалі живу і реальну силу, природним є вважати, що ця сила не лише виявиться колись, а виявляється всюди і завжди. Тому «кожна історична мить повна...», кожен період має свою цінність і своє завершення» (курсив наш - М.І.) [3, с.63].

В українському духовно-буттєвому дискурсі XI-XXI століть поняття сенсу історії ясно відповідає саме цій, концептуалізованій вченим ідеї: «Сенс історії утворюється не фактичним зв'язком окремих народів та епох, не спільною працею їх заради майбутнього, а трансцендентною єдністю абсолютного ідеалу та однаковим прагненням всіх до цього ідеалу». Якби це було не так, то системно структуроване розуміння української історії, її духу й буття, усвідомлення її органічної єдності зі світовим цивілізаційним контекстом, подане ще Нестором у «Повісті минулих літ» не тривало б упродовж усієї історії українського народу від давніх-давен і до сьогодення.

Також вагомим є й констатоване вченим-гуманітарієм спостереження, згідно з яким не фактичний зв'язок між

окремими народами та епохами, не матеріальна спільна праця заради майбутнього, яке, як ідеал, до слова, кожен бачить у свій спосіб, згідно зі своїми аксіологічними пріоритетами та традиціями, а єдність в абсолютному ідеалі, що передбачає дихотомічний взаємозв'язок між «трансцендентною єдністю абсолютного ідеалу та однаковим прагненням всіх до цього ідеалу». У прямій екстраполяції на державно-правове розуміння абсолютного ідеалу прагнення всіх, вочевидь, всіх наріжних суспільних верств, до нього означає звільнення державотворчого й законотворчого пошуку не лише від тимчасових вимог минулості, а й - можливо в першу чергу - від зайвини у чистому розумінні природи іманентної відповідності абсолютного ідеалу та тожної з ним за своїм духовним наповненням - громадського й особистого прагнення до нього. Таке наповнення сутнісно визначатиме ту складну в трактуванні, але абсолютно необхідну категорію права, яку означуємо як Дух закону, як Дух законотворення, що походить від неї.

Потребує істотного трактування й таке положення з цитованої праці П.І. Новгородцева: «Історією є складна сукупність окремих зусиль та дій, таких, що, то перериваються, то таких, що знову поєднуються, то паралельних, то спадкоємних, й у всякому разі - не пов'язаних емпірично в єдиній меті». Якщо розглядати цю філософсько-правову диспозицію в контексті державотворчих та законотворчих універсалій України XI-XXI століть, то стануть очевидними кілька наріжних концептів. Першим із них є розуміння історії, що її впродовж останніх, принаймні, трьох століть трактують лише як соціальну закономірність поступового процесу, не лише як «не пов'язаних емпірично в єдиній меті», а й таку, що її бачать таким чином: «Історія не являє собою стрункого ряду, що веде людство прямою лінією до завершального торжества розуму». Тобто історія як складний і основоположний феномен цивілізаційного буття людства залежить не стільки від закономірностей поступового процесу, проте, натомість, перебуває в прямій залежності від іншого. А саме від означеної вище прямої дихотомічної сполучності між Абсолютом і вірою в нього всієї громади, від прямого слідування Його заповідям. Саме таке слідування громадою волі Абсолютного, або ж - навпаки - пряме ігнорування громадою цієї волі й визначає долю буття народу, долю країни й держави. Не можна не зауважити в даному контексті ясну сполученість даного концепту з христосоцентричною концепцією вітчизняного державотворення й правотворення від часів хрещення Київської Русі починаючи. Ця дихотомічна сполученість і є визначальною щодо самого сенсу історичного буття в українському звичаєво-громадському, але також і в писемно-творчому процесах національного державотворення константою. Саме вона і стала однією з тих провідних засад, що, зрештою, окреслили сутність українського розуміння держави й права як передусім етичних та моральних категорій.

В окресленому контексті не слід оминати й таку визначальну диспозицію з цитованої праці проф. П.Новгородцева: «Для того погляду, що бачить в абсолютному ідеалі живу і реальну силу, природним є вважати, що ця сила не лише виявиться колись, а виявляється всюди і завжди». Пряма співвіднесеність між визначальним Духом християнства, Духом вітчизняного неписемного й писемного праворозуміння і вітчизняної тисячолітньої християнської правосвідомості та наведеним концептом П.І.Новгородцева є більш ніж очевидною. Слідування

Духу й волі сили, що «виявляється всюди і завжди», не просто йде на благо індивідууму та соціуму, а й визначає «живу і реальну силу» правотворення, й соціального розуміння істинної природи державного устрою.

Підсумовуючи сказане, слід акцентувати на таких указаних нижче положеннях. Український державотворчий процес являє собою багатовимірну й концептуально складну панораму національного усвідомлення власної ідентичності крізь призму християнського розуміння дійсності. Базисною константою в такому розумінні є феномен Православ'я. Саме від прийняття в 988 р. православної віри державотворчий потенціал українського народу отримав новий імпульс, наслідком якого було не лише створення однієї з найбільш потужних європейських держав - Київської Русі, а й започаткування міцної державотворчої традиції, яка, попри тривалі впродовж кількох століть часи бездержавності, спромоглася втримати наріжні константи вітчизняного державотворення й правотворення.

Ідеться насамперед про духовність та форми її втілення в соціальному універсумі: мову, культуру, національні традиції, які не дали розчинитися у світовому обширі унікальності не лише українського народу, а й унікальності вітчизняного праворозуміння, констант нашої правосвідомості та трактування особливостей законотворчих процесів. Також є важливим усвідомити, що заснована на ідеї причетності до Духу християнства і визначеній

ним традиції передання українська світоглядна універсалія є за суттю й характером основою українського державотворчого процесу, є способом звільнення від диктатури безбожності, шляхом до побудови істинно гармонійної правової, соціальної держави, що відповідає як трансцендентності української християнської духовності, так і соціальним та матеріальним потребам й вимогам людини XXI ст.

Література

1. Пірен М. Хрещення Київської Русі-України як чинник консолідації українського суспільства на духовну та громадянську єдність // Із Києва по всій Русі: Зб. мат. наук. богословсько-історичної конф., присвяченої 1025-літтю Хрещення Київської Русі-України. - К.: КПБА, 2013. - С. 50-60.
2. Правовий звичай як джерело українського права IX-XIX ст. / За ред. І.Б.Усенка. - К.: Наукова думка, 2006. - 255 с.
3. Новгородцев П. Об общественном идеале / П. Новгородцев. - М.: Пресса, 1991. - 639 с.

*Ісаєнко М.М.
Кандидат педагогічних наук, начальник
докторантури та ад'юнктури
Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 12. 12. 2012*